

SMĚNKA A JEJÍ RIZIKA ANEB POZOR CO PODEPISUJETE

Zpracoval:

Mgr. Michal Matouš (257868@mail.muni.cz)

1. Úvod

Každý se v běžném životě setká s řadou nabídek více či méně výhodných půjček a úvěrů od všelijakých institucí. V poslední době je trend, že k poskytnutí finančních prostředků není nutné dokládat majetkové poměry dlužníka. Zkrátka je dnes možné získat finanční prostředky za pouhý podpis na určité listině, a to bez zbytečné byrokracie a administrace. Že to zní skvěle? Pozor! I tato skutečnost s sebou nese rovněž odvrácenou stránku určitých nebezpečí a rizik, které však nejsou běžnému člověku zřejmé. Tento příspěvek pojednává o skrytých nebezpečích a rizicích smének, které jsou velice využívaným nástrojem zajištění daného závazkového vztahu, stejně jako o možnostech obrany.

Pokud jsou vám poskytnuty finanční prostředky od věřitele, dochází k tomu v návaznosti na vznik závazkového vztahu. Onen závazkový vztah představuje důsledek projevu vůle, kterým se věřitel zaváže poskytnout finanční prostředky a dlužník se zaváže předemtné finanční prostředky vrátit společně s patřičnou odměnou nebo chcete-li „marží“. Zkrátka je nutné si uvědomit, že nikdo vám neposkytne půjčku či úvěr, aniž by si nenárokoval vrácení peněz s určitým navýšením.

K poskytnutí finančních prostředků dochází na základě smlouvy, která však nemusí být obligatorně v písemné podobě. Lze tedy říci, že závazkový vztah vznikne pouhým předáním či převodem finančních prostředků bez dalšího. V praxi však spíše dominuje uzavření smlouvy písemně. Uzavření smlouvy často doprovází i řada zajišťovacích instrumentů, které slouží k jedinému účelu – zabezpečení a zvýhodnění postavení věřitele. Typicky půjde o směnku, ručitelské prohlášení, prohlášení o přistoupení k závazku, ujednání o úrocích z prodlení či smluvní pokutě, prohlášení o uznání závazku. Dovolím si tvrdit, že zajišťovacím nástrojem je i rozhodčí doložka, jelikož určený rozhodce je vždy rozhodcem navrženým věřitelem a dlužníkovi není dán prostor pro nesouhlas. Zkrátka, pokud chcete peníze, musíte souhlasit s rozhodcem, který však často dlouhodobě a velice výhodně spolupracuje s věřitelem. O výsledku rozhodčího řízení si tak jistě dokážete udělat úsudek sami.

Pojďme se však věnovat směnkám. Směnka představuje cenný papír a zároveň zajišťovací nástroj. Svou povahou sice navazuje na hlavní závazkový vztah, avšak je na něm nezávislá, stejně jako na okolnostech mimo směnečný vztah. To znamená, že směnka si často tzv. „žije svůj život“ bez ohledu na původní kauzu a věřitel nemá dokonce povinnost prokazovat existenci původního závazkového vztahu. Možnosti dlužníka bránit se relativními či absolutními námitkami jsou závislé na míře abstraktnosti či nezávislosti.¹ Pokud dlužník v některých situacích vystaví směnku, podstupuje riziko, že nebude moci namítat spojitost směnky s původním závazkovým vztahem. Snad ještě větším rizikem je vystavení blankosměnky a nekvalitní upravení všech okolností pro její vyplnění.

Pozice dlužníka jakožto směnečného emitenta neboli výstavce směnky je často dosti nevýhodná a riskantní. Často jsou tito lidé práva neznalí a tím pádem se ještě drastičtěji projeví nerovnost daného směnečného vztahu mezi nimi a věřiteli. O nerovnosti dokonce hovoří i Ústavní soud ve svém nálezu: „směnka je mnohdy uplatňována i mezi subjekty, jež zásadně nejsou v rovném postavení a které nemohou – a ani to nelze od nich spravedlivě očekávat – vnímat směnečný vztah v celé jeho šíři a reflektovat tak případná rizika z něj plynoucí.“²

Všechno má svůj rub i líc a tak ani všichni věřitelé nejsou pouze ziskuchtiví „lotrové“. Míra rizik plynoucí pro dlužníky tak vyplývá i mj. férového jednání věřitelů. Každopádně by měl každý před vystavením a podpisem směnky zvážit všechny pozitiva i negativa směnečného vztahu.

¹ CHALUPA, Radim. *Zajišťovací směnka*. 1. vyd. Praha : LINDE PRAHA, 2009, s. 40-43.

² Nález Ústavního soudu ze dne 18. 7. 2013, sp. zn. IV. ÚS 457/2010

2. Právní úprava směnek

Český právní řád reguluje směnky zejména zákonem č. 191/1950 Sb., směnečný a šekový. V souvislosti se zajišťovací funkcí směnek však lze nalézt i řadu dalších právních předpisů upravující užití směnek. V souvislosti s tímto příspěvkem to bude zejména zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru, a zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele. Významná je novela zákona o spotřebitelském úvěru publikována ve sbírce zákonů pod č. 43/2013 Sb., účinná od 25.02.2013, jež vyloučila užití směnek a šeků u spotřebitelských úvěrů.

Směnky lze dělit na několik druhů, avšak pro účely tohoto příspěvku si vystačíme s dělením na směnky vlastní a cizí, resp. na ordersměnky a rektasměnky. Samostatnou kapitolou jsou blankosměnky.

Směnkou vlastní se emitent neboli výstavce zavazuje zaplatit směnečnou sumu na řad remitenta neboli věřitele, a to v místě a termínu na směnce uvedeném. Naopak směnkou cizí dává emitent pokyn dlužníkovi, aby zaplatil v uvedeném místě a čase směnečnému věřiteli. Směnka cizí se tak dosti podobá šeku. V praxi se však nejvíce setkáme s první variantou – směnkou vlastní.

Obecnými náležitostmi směnky vlastní jsou:

1. označení, že jde o směnku, pojaté do vlastního textu listiny a vyjádřené v jazyku, ve kterém je tato listina sepsána;
2. bezpodmínečný slib zaplatit určitou peněžitou sumu;
3. údaj splatnosti;
4. údaj místa, kde má být placeno;
5. jméno toho, komu nebo na jehož řad má být placeno;
6. datum a místo vystavení směnky;
7. podpis výstavce.

U směnky cizí jsou obecné náležitosti stejné, když je navíc nutné uvést jméno toho, kdo má platit (směnečníka).

V případě, že na směnce absentují výše uvedené náležitosti, vyjma údaje splatnosti, místa vystavení a místa, kde má být plněno, je směnka neplatná a tedy dlužník není povinen platit uvedenou směnečnou sumu. Pokud není uvedeno datum splatnosti, má se za to, že je směnka splatná na viděnou, tedy při jejím předložení. U místa vystavení se má za to, že směnka byla vystavena na adrese výstavce, pokud tento údaj chybí. Stejně je tomu u místa plnění, za které se má místo vystavení.

Splatnost směnky může být stanovena pouze těmito 4 způsoby:

- na viděnou,
- na určitý čas po viděné,
- na určitý čas po datu vystavení,
- na určitý den.

Směnka s jiným určením splatnosti je neplatná.

Jelikož je směnka cenným papírem, lze ji převádět. Nejčastějším způsobem je tzv. indosace, která je možná u ordersměnek, což jsou směnky vystavené na řad určité osoby a neobsahují doložku „nikoliv na řad“. Indosace se provádí tak, že na rub směnky uvede původní směnečný věřitel prohlášení, že novým oprávněným ze směnky je další osoba a toto prohlášení podepíše. Pokud je však směnka vystavena na jméno či obsahuje rektadoložku „nikoliv na řad“, je možné směnku převádět na další osobu pouze smlouvou o postoupení pohledávky.

Rovněž je nutné zmínit, že práva vyplývající ze směnky se promlčují ve lhůtě 3 roků od data splatnosti. Pokud je splatnost směnky určena jako „na viděnou“, je nutné jí předložit k zaplacení do jednoho roku od vystavení. Nelze tak po dlužníkovi nárokovat zaplacení směnečné sumy po marném uplynutí lhůty 3 let od data splatnosti.

Pro účely tohoto příspěvku je rovněž nutné definovat spotřebitelský úvěr, jelikož jak bylo zmíněno výše, dnes již nelze využít směnek u tohoto druhu úvěru. Definici nám poskytuje zákon o spotřebitelském úvěru a stanoví, že spotřebitelským úvěrem ve smyslu tohoto zákona je poskytnutí půjčky, úvěru nebo jiné obdobné finanční služby poskytnuté nebo přislíbené spotřebiteli věřitelem. Spotřebitelem je přitom osoba, která nejedná v rámci podnikatelské činnosti. Úvěr je poskytnut ve výši min. 5.000,- Kč a maximálně 1.880.000,- Kč. Pokud tedy splňujete tyto kritéria, nelze po vás požadovat vystavení či podepsání směnky, případně byste tuto námitku měli využít u soudu.

3. Uplatnění směnky

3.1. Stádium před soudním řízením

Nyní se budeme věnovat situaci, kdy je po vás nárokováno zaplacení za směnku, kterou jste měli vystavit a podepsat. Právní úprava zná několik nástrojů obrany.

Pokud nastala splatnost směnky, je nutné jí předložit k zaplacení směnečnému dlužníkovi. Pokud směnečný dlužník odmítne zaplatit, podstupuje riziko, že po něm bude zaplacení směnky vymáháno soudní cestou, s čímž souvisí navýšení výše finančních prostředků, které mají být zaplacený.

Pokud směnka neobsahuje doložku „bez protestu“, musí směnečný věřitel vykonat tzv. protest. To znamená, že směnečný věřitel půjde k notáři, na soud či na obecní úřad a tam úředně vykoná protest. Příslušný orgán následně vydá úřední listinu nazvanou protestní listina, na které uvede zejména jméno směnečného dlužníka, údaj, že dlužník odmítl při předložení směnky zaplatit nebo, že nebylo možné dlužníka zastihnout, údaj o místě a datu, kde došlo nebo mělo dojít k předložení směnky k zaplacení, doslovný přepis směnky a razítko příslušného orgánu. Tato listina se následně přikládá k žalobě – návrhu na vydání směnečného platebního rozkazu. Protest musí být učiněn u směnky splatné na viděnou v poslední den lhůty pro předložení směnky, tedy do jednoho roku od vystavení. U jindy splatných směnek je nutné protest učinit do dvou pracovních dnů následujících datu splatnosti.

Pokud není protest učiněn řádně a včas, zanikají tím práva ze směnky pouze vůči nepřímým dlužníkům, nikoli vůči vystaviteli směnky či avalovi (osobě, která přijala směnečné rukojemství). Pro přímého dlužníka tak učinění protestu či promeškání lhůty pro jeho výkon je zcela irelevantní.

3.2. Stádium soudního řízení

Pokud bude směnka zažalovaná, tak směnečnému dlužníkovi hrozí, že bude mimo směnečnou sumu nucen zaplatit dále úroky ve výši 6% od splatnosti do zaplacení směnky, náklady spojené s protestem a odměnu ve výši 1/3 % ze směnečné sumy, a rovněž bude nucen směnečný dlužník uhradit náklady řízení, které žalobci vznikly, zejména soudní poplatek a náklady na právní zastoupení, čímž celková výše dluhu značně vzroste.

Soudní směnečné řízení se zahajuje zpravidla návrhem na vydání směnečného platebního rozkazu. Tato část se nazývá rozkazní řízení, ve kterém je následně vydán směnečný platební rozkaz, což je zjednodušený rozsudek soudu obsahující označení účastníků, výrok o uložení povinnosti zaplatit a poučení o možnosti bránit se podáním námitek proti danému rozkazu. Chybí zde odůvodnění rozhodnutí soudu, což je projevem zjednodušení rozkazního řízení oproti standardnímu soudnímu řízení.

Důležitou vlastností směnečného platebního rozkazu je možnost jeho doručení tzv. fikcí. To znamená, že pokud si nepřebíráte řádně poštu, neubrání vás to před povinností zaplatit za směnku. V případě, že se vám poskytovatel poštovních služeb pokusí doručit neúspěšně danou obsílku s rozkazem, zanechá vám výzvu, ve které uvede lhůtu, po kterou je možné doporučenou obsílku vyzvednout na poště. Zpravidla je tato lhůta stanovena na 10 dní. Posledním dnem této lhůty je obsílka fiktivně doručena a nabývá právní moc, tedy stává se téměř nezměnitelným exekucním titulem. Proto je v případě směnečného platebního rozkazu řádně převzít doporučenou obsílku a bránit se cestou námitek uplatněných v klasickém směnečném řízení před příslušným krajským soudem.

Pokud je vám doručena směnečný platební rozkaz, obsahuje poučení o možnosti podat proti němu námitky, a to ve stanovené lhůtě. Tato lhůta je dnes určena na 15 dní, což je čas dostatečný pro přípravu a podání námitek, oproti dřívější úpravě, která stanovila tuto lhůtu třídní či sedmidenní.

Pokud jsou námitky podány řádně a včas, směnečný platební rozkaz nenabývá právní moc, nestává se vykonatelným, a tak nelze jeho výkon vynutit exekucí.

Obsah samotných námitek by měl být přesný, určitý a každá námitka by měla být podložena důkazem. Vytváření námitek je dosti sofistikovaný proces a proto doporučuji pro právní pomoc vyhledat nejlépe advokáta zapsaného v seznamu České advokátní komory. V případě, že si nemůžete dovolit advokáta, můžete využít služeb nejrůznějších neziskových organizací poskytujících právní rady zdarma či bezplatného právního poradenství poskytovaného prostřednictvím České advokátní komory, k čemuž je nutné se objednat telefonicky. Bezplatné právní poradenství je poskytováno jednou týdně ve čtvrtek 14:00 – 16:00 hod v budově Krajského soudu v Brně, Rooseveltova 16, Brno, místnost 003D, případně v jiných městech ČR dle informací na stránkách www.cak.cz.

Pokud jste v soudním řízení úspěšní, je vydaný směnečný platební rozkaz zrušen, v opačném případě zůstává v platnosti a nabývá právní moc.

4. Doporučení

Směnka představuje značné riziko pro každého, kdo směnku vystavuje a podepisuje. Z důvodu, který byl výše nastíněn, tedy relativní nezávislosti na původní kauze, může docházet k jejímu zneužití. Nejtypičtějším příkladem je situace, kdy je směnka indosována na třetí osobu, která ji nabude v dobré víře. V takovém případě nelze uplatnit námitku, že původní kauza již zanikla zaplacením nárokovaných finančních prostředků, a vy tak pravděpodobně budete nuceni zaplatit dvakrát za tutéž půjčku či úvěr.

Dalším typickým příkladem je blankosměnka, kterou by měla doprovázet smlouva o právu vyplňovacím. Tento instrument znamená, že určitá nezbytná náležitost směnky není záměrně vyplněna (nejčastěji směnečná suma) a k doplnění směnky má dojít na základě dohody specifikované ve smlouvě o právu vyplňovacím. Pokud je však daná smlouva formulována vágně či záměrně nesprávně a vy si ji řádně nepřečtete, může se stát, že je následně směnka vyplněna jinak, než se vy domníváte, že by měla být.

Každopádně si vždy dobře rozmyslete, zda je rozumné v danou chvíli směnku vystavit a podepsat. Zvažte všechny klady a zápory, osobu, která vám finanční prostředky poskytne, ale hlavně vaše možnosti zaplacení směnečné sumy v den splatnosti.

Pokud si myslíte, že nebudete schopni zaplatit za směnku řádně a včas, komunikujte s věřitelem a snažte se s ním domluvit na alternativním postupu, např. na splátkovém kalendáři dle vašich možností.

Přebírejte poštu. Pokud směnečný platební rozkaz nabude právní moc po doručení fikcí, již jej nezměníte a budete nuceni zaplatit finanční částku, která bude v rozkazu uvedena bez ohledu na její skutečnou hodnotu.

Vždy si zkontrolujte, zda nesplňujete kritéria pro přiznání statusu spotřebitele dle zákona o spotřebitelském úvěru, jelikož v takovém případě nelze využít směnku pro zajištění poskytnutých finančních prostředků. Tuto skutečnost případně uveďte v soudním řízení.

Námitky proti směnečnému platebnímu rozkazu neformulujte sami, ale vyhledejte odbornou právní pomoc. V případě finanční tísně vám pomůže bezplatná právní poradna či Česká advokátní komora. Věřte, že v případném soudním řízení je pouze pro vaše dobro, aby vás zastupovala osoba práva znalá, která vám dokáže odborně a sofistikovaně pomoci.